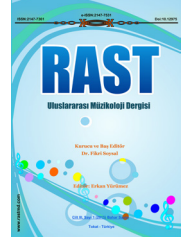

RAST MÜZİKOLJİ DERGİSİ
Uluslararası Müzikoloji Dergisi
www.rastmd.com

Doi:10.12975/rastmd.2017.05.03.000117

TEVFİK RIZA PIRNAL'IN TÜRK MÛSİKÎSİ NAZARİYATI KİTABI*

Muhammet SEVİNÇ**

ÖZET

Mûsikî ilminin dayandığı temel kâidelerin ve teorik yönün anlatıldığı “nazariyat” kitapları, mûsikî ilminin eğitim-öğretiminde temel kaynak görevini görmektedir. Mûsikî nazariyatı üzerine yapılan çalışmaların, mûsikî ilminin gelişimine imkân sağlayan önemli hususlardan birisi olduğu söylenebilir. Mûsikî ile ilgili tarihimizde yazılmış eserlerden bir kısmı hala kütüphane raflarında araştırılmayı beklemektedir. Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen harf inkılâbı ile Osmanlı döneminde yazılmış birçok eser artık okunamaz hale gelmiş, az sayıda Osmanlı Türkçesi okuyabilen araştırmacının yaptığı çalışmalar ayrı bir önem kazanmıştır. Bu makalede, Cumhuriyetin ilanı sonrası, Tevfik Rıza Pırnal tarafından, Osmanlı Türkçesi ile birbirinden farklı konuları işleyen dört kitap halinde kaleme alınmış *Söz ve Sâz* isimli yazma eserin, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı* adını taşıyan birinci kitabının tanıtımı ve muhtevası hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mûsikî, Türk Mûsikîsi, Mûsikî Nazariyatı, Tevfik Rıza Pırnal, Söz ve Sâz

THE BOOK TURKISH MUSIC THEORY BY TEVFİK RIZA PIRNAL

ABSTRACT

The "theory" books in which the bases and the theoretical direction of music is described serve as a fundamental resource for the education of music. Studies on music theory can be said to be one of the important elements enabling the development of music. Some of the works written in our history about music still await to be investigated on library

* Bu makale hazırlanırken *Tevfik Rıza'nın Söz ve Sâz Adlı Yazma Eserinin I. Kitabı olan Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri Bölümünün Günümüz Türkçesine Çevrimi* isimli yüksek lisans çalışmasından istifade edilmiştir.

** Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Mûsikîsi ABD Araştırma Görevlisi, Türkiye, msevinc@ankara.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2645-971X>

shelves. Many works written during the Ottoman period due to the letter revolution that took place during the Republican period have now become unreadable by our people. For this reason, studies carried out by few researchers who can read Ottoman Turkish have gained a special importance. In this article, it was aimed to give information about the first book bearing the title of Turkish Music Theory of his work, *Söz and Saz*, written by Tevfik Rıza Pırnal after the Republican period, as four books with Ottoman Turkish.

Keywords: Music, Turkish Music, Music Theory, Tevfik Rıza Pırnal, Soz and Saz

GİRİŞ

Mûsikî, icrâ yönü ile sanatsal bir faaliyet olarak görülse de, teorik kısmı itibariyle umumiyetle riyazî ilimlerden kabul edilmiştir. Her ilmin temel ilke ve kâidelerini belirleyen esasları vardır. Mûsikî ilminin kural ve kâideleri ise nazariyat kitaplarında ele alınmıştır.

Osmanlı'nın son yüzyıllarında yoğunlaşan batılılaşma hamleleri, çöküşünün ardından kurulan Cumhuriyetle birlikte artarak devam etmiştir ve bu durumdan Türk mûsikîsi de nasibini almıştır. Osmanlı'da *Muzika-yı Humayun*'la birlikte yaygınlaşan Batı müziği anlayışı, Cumhuriyetle birlikte müzik eğitim ve öğretiminin temelini oluştururken, Türk mûsikîsi nazariyatının da müzik çevrelerince yeniden ele alınması ihtiyacı gündeme gelmiştir.

XIX. yüzyılın son dönemlerinde Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Atâullah Dede (ö.1910), Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Celâleddin Dede (ö.1907) ve Bahariye Mevlevîhânesi Şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede (ö.1911) mûsikî nazariyatına dair yapmış oldukları çalışma ve araştırmaları yazılı hale getirememişlerdir. Ancak tüm bilgi birikimlerini ve bulgularını öğrencileri Rauf Yekta Bey'e ve Dr. Suphi Ezgi'ye (ö.1962) aktarmışlardır (Özcan, 2007, s.579). Dolayısıyla XX. yüzyılda Türk mûsikîsi nazariyatına dair çalışma yapan isimlerin başında Rauf Yekta Bey (ö.1935) gelmektedir.¹ Kendisi döneminin önemli bestekârı ve neyzeni olmasının yanında asıl ünü müzikolog olmasından gelmektedir. Rauf Yekta Bey, sistemci okuldan beri ilmi yönü ihmal edilen Türk mûsikîsi nazariyatını incelemiş ve günümüzde kullanılan sistemin temellerini atmıştır (Tıraşçı, 2017, s.192).

Hüseyin Saadettin Arel'in (ö.1955) ve Dr. Suphi Ezgi'nin, Rauf Yekta Bey'in çalışmalarını geliştirerek ortaya koydukları "Arel-Ezgi" ses sistemi, Türk mûsikîsindeki perdeleri nota üzerinde göstermede yetersiz kalsa da, mûsikî repertuarımızın notaya aktarılması ve eğitim-öğretimde sağladığı kolaylıktan dolayı kısa sürede yaygın hale gelmiştir. Abdülkadir Töre (ö.1946), Arel-Ezgi sisteminden farklı olarak, ana dizinin rast

¹ Rauf Yekta Bey'in mûsikî çalışmaları ile ilgili detaylı bilgi için bkz. (Erguner, 1997).

dizisi kabul edildiği kırk bir aralıklı yeni bir sistem önerse de bu sistem müzik çevrelerince ilgi görmemiştir.²

Bugün kullandığımız “Arel- Ezgi” sisteminde, bir sekizli içerisinde yirmi dört eşit olmayan aralığın yer aldığı yirmi beş perde bulunmaktadır ve çargâh dizisi ana dizi kabul edilmiştir. Yine bu sistemde Batı müziği sisteminde bulunmayan perdeleri nota içerisinde göstermek için yeni işaretler benimsenmiştir (Özcan & Çetinkaya, 2006, s.260).

Makaleye konu olan, 1948 yılında Tefik Rızâ Pırnal’ın Osmanlı Türkçesiyle kaleme almış olduğu *Türk Mûsikî Nazariyatı* kitabının, müellifin “yeni ta’rifât” dediği Arel-Ezgi sistemi ile “eski ta’rifât” dediği klasik anlayışın bir arada işlendiği ve yakın dönem mûsikimize çeşitli yönlerden ışık tutabilecek değerli bir yazma nazariyat eseri olduğu düşünülmektedir.

METODOLOJİ

Makale hazırlanırken daha önce tarafımızdan hazırlanan “*Tevfik Rıza’nın Söz ve saz Adlı Yazma Eserinin I. Kitabı olan Türk Musikisi Nazariyatı ve Usûlleri Bölümünün Günümüz Türkçesine Çevrimi*” isimli tez çalışmasından istifade edilmiştir. Fakat bu makale ile daha önce tespit edilemeyen yeni bilgiler de eklenerek Tefik Rıza Pırnal’ın *Söz ve Saz* isimli eserinin birinci kitabı olan *Türk Mûsikî Nazariyatı* tanıtılmaya çalışılmıştır. İlgili kitabın transkripsiyonu daha önceki çalışmada verildiği için ayrıca burada ele alınmamıştır. Çalışmada betimsel içerik analizi yöntemi kullanılarak Pırnal’ın eserinin muhtevası tanıtılmıştır. Tanıtım sadece tasviri bir yaklaşımla gerçekleştirilmemiş olup, söz konusu eser, yer yer dönemin nazariyatçılarının gerek teorileri ekseninde değerlendirilmiş gerekse eserleriyle kıyaslanmıştır. Bu manada açıklayıcı tasviri anlatımın yanında, örnekleme ve karşılaştırma metodu da kullanılmıştır. Makalede yer alan alt başlıklar, kitabın içeriğinde yer alan temel konu başlıkları ve bu başlıkların sırası esas alınarak oluşturulmuştur. Bu makalenin çalışma evreni, Tefik Rıza Pırnal’ın *Söz ve Saz* isimli eserinin birinci kitabı olan *Türk Mûsikî Nazariyatı*’nın sunumu ile sınırlıdır.

KİTABIN MÜELLİFİ: TEVFİK RIZA PIRNAL

Eserin müellifi, birinci kitabın ilk sayfasında yazıldığı şekliyle Tefik Rıza Pırnal olarak görülmektedir. Ancak “Pırnal” soyismi net olarak okunamamaktadır. Eser üzerine yüksek lisans çalışması yaptığımız dönemde müellif hakkında herhangi bir bilgi tespit edemediğimizden ve “Pırnal” soyismini teyit edemediğimizden dolayı zikretmemiştik.³ Ancak sonradan devam eden tarama çalışmalarımız sırasında 26 Nisan 1961 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nde bir vefat ilanına rastladık. İlanda vefat haberi verilen “Tevfik

² Arel- Ezgi ses sistemi ile Abdülkadir Töre’nin ortaya koyduğu ses sisteminin mukayesesi için bkz. (Demirtaş, 1993).

³ Eserin *Türk Mûsikî Nazariyatı* adlı birinci kitabı ile ilgili yaptığımız yüksek lisans çalışması için bkz. (Sevinç, 2013).

Rıza Pırnal” isminin elimizdeki kitabın müellifi olduğu kanaatine vardık.⁴ Nitekim ilandaki vefat tarihi, eserin kaleme alındığı tarihlerle de bir uyumsuzluk göstermemektedir. Gazetede yer alan ilan metninde; “*Rahmetli Faika Pırnal’ın eşi, merhum Hüsnü Kortel’in ağabeyi, Cazibe Nayman’ın babası, Tahsin Nayman’ın kayınbabası, Fikret Kortel, Şermin Ulagay ve Kenan Kortel’in amcası, Hariyice, Adalet ve Ticaret Bakanlıkları eski muhasebe müdürü, son olarak eski Denizyolları Umum Muhasebe Müdürlüğü’nden Emekli Tevfik Rıza Pırnal vefat etmiştir*” şeklinde bir bilgi yer almaktadır (Cumhuriyet Gazetesi, 1961, s.2). İlanda müellifin doğum tarihi ile ilgili ise herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Bu gazete ilanından anlaşılacağı üzere Pırnal’ın evli ve bir çocuk babası olduğu, devlet bürokrasisinde çeşitli görevlerde bulunduğu, müsikî ile ilgili ise resmi bir görevinin olmadığı anlaşılmaktadır. Yine Cumhuriyet Gazetesi’nde, eşi Faika Pırnal’ın vefat ilanı yer almaktadır (Cumhuriyet Gazetesi, 1959, s.3). Buna göre eşi Faika Hanım müelliften iki yıl evvel vefat etmiştir. Tek çocuğu olan Cazibe Nayman’ın ise; 26 Şubat 2000 tarihli Milliyet Gazetesi’nde vefat ilanı yer almaktadır (Milliyet Gazetesi, 2000, s.30). Müellif hakkında yaptığımız araştırmada şuana kadar bu vefat ilanlarında yer alan bilgilerin dışında herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır. Müellifin yaşamış olduğu muhtemel tarihler arasında yayınlanan müsikî ile ilgili neşriyatlarda da herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ayrıca müellifin eseri kaleme aldığı 1948 yılından önce doğan ve halen hayatta olan önemli müsikîşinaslarla yaptığımız görüşmelerden de her hangi bir netice alınammıştır.

KİTABIN TANITIMI VE İNCELENMESİ

Tevfik Rıza Pırnal tarafından kaleme alınan *Söz ve Sâz* adlı eser toplam dört kitaptan oluşmaktadır. Birinci kitap Türk müsîkîsi nazariyatından, ikinci kitap Türk müsîkîsi bestekârlarının biyografilerinden, üçüncü ve dördüncü kitaplar ise güfte mecmualarından oluşmaktadır. Eser, İstanbul Klasik Türk Müziği Korosu üd sanatçısı Osman Nuri Özpekel’in özel arşivinde bulunmaktadır. Bu yazma eser Osman Nuri Özpekel’den Alper Akaryıldız aracılığı ile Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Müsikîsi ABD Başkanı Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi’ye ulaşmıştır. Aynı üniversitede yüksek lisans çalışması yaptığımız dönemde Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi’nin eser üzerine çalışmamızı tavsiye etmesi vesilesiyle kitabın bir kopyasını temin etmiştik. Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınan bu el yazması kitap müellif nüshası olup eserin başka her hangi bir nüshasına rastlanmamıştır.

Makalede ele alınan *Söz ve Sâz* isimli yazma eserin *Türk Müsikîsi Nazariyatı* adlı birinci kitabı, müellifin verdiği sayfa numaralarına göre 370 sayfadan mürekkep gözükmektedir. Ancak kitabı incelediğimizde, sayfa numarası tekrarları, bazı sayfalarda numara yerine harf kullanımı, yine bazı sayfalara numara verilmemesi gibi durumları hesaba katarak kitabın 449 sayfadan oluştuğunu tespit ettik. Kitabın kapağında ya da içerisinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. İlk sayfanın baş tarafında “Türk Müsikîsi Nazariyatı”, bu yazının altında “Söz ve Sâz”, kapağın orta bölümünde “Birinci

⁴ Bu eserin üçüncü kitabı ile ilgili yapılan yüksek lisans çalışmasında müellifin ismi hatalı okunarak “Tevfik Rıza Yenal” şeklinde yazılmıştır. Bkz. (Ateş, 2012).

Kitap” ve en altta da “Tevfik Rıza Pırnal” yazmaktadır. Yazma kitap Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmışsa da, içerisinde yer yer Latin harflerinin ve rakamlarının kullanıldığı görülmektedir. Örneğin nota isimleri Latin harfleriyle yazıldığı gibi, eserin ilk yirmi sayfasında da sayfa numarası olarak rakam yerine Latin harfleri kullanılmıştır. Bu yüzden makalede eserin orijinal yazma nüshasına yapılan atıflar, aynen müellifin sayfalara verdiği harf ya da numaralarla gösterilmiştir. Ayrıca kitapta bazı sayfalar tamamen, bazı sayfalarda kısmen boş bırakılmıştır. Harf inkılabının yapıldığı 1928 yılından yirmi sene sonra kaleme alınmasına rağmen, eserin Osmanlı Türkçesi ile yazılması dikkat çekmektedir. Nitekim matbaanın yaygın kullanıldığı yıllarda kaleme alınmasına rağmen Türk müzikîsi ile ilgili hemen hemen her konuyu kapsayan bu yazma eserin neşredilememesi, eserin müzikî çevrelerce bilinmemesine sebep olduğu kanaatindeyiz.

Kitabın Muhtevası

Türk Müzikîsi Nazariyatı adlı kitap, kendi içerisinde üç ana bölümden oluşmaktadır. “İlk Söz” başlığı ile eserin kaleme alınış gerekçesi açıklandıktan sonra müzikî tarihimizin kısa bir özeti verilmiştir. Ardından birinci bölümde müzikî nazariyatı, ikinci bölümde usûl, üçüncü bölümde ise birçok müzikî teriminin açıklandığı terimler sözlüğü ve müzikî ile ilgili bazı anekdotlar yer almaktadır.

Pırnal, kitabın başında eserine *Söz ve Sâz* isminin verilmiş sebebinin ve eserin yazılış gayesinin şu şekilde açıklamaktadır; “*Bu kitap Söz ve Sâz adı altında birbirini takip edecek kitapların birincisidir. Müzikî ve şiir ve edebe müteallik bilinmesi lüzumlu eski ve yeni ta’rifât ve ta’birâtı muhtasaran içine almış bulunmaktadır. Göz atmak lütfunda bulunacakların iki hususta düşünceye varacaklarını tahmin ederim.*

1. “Sâz ve Söz” denilmeyip de, “Söz ve Sâz” tesmiyesinin sebebi?
2. “Amelî ve nazarî Türk müzikîsi” adında büyük bir eser mevcut iken bu kitaba neden lüzum görülmüş olduğu?

Müzikînin menşei hakkında hiçbir tarihi vesika yoktur. Bundan dolaydır ki, saz ve sözden hangisinin daha evvel vücut bulmuş olduğuna dair kat’î bir delil gösterilememektedir. Edinebildiğim kanaate göre, insanlar ilk devirlerde kuşları taklit etmek suretiyle evvelâ söze, yani ırlamağa “teğannî”, sonra da bazı hayvanların kıllarından ve kamış parçalarından istifade etmek suretiyle de saz yapmaya başlamışlar. Bundan nâşi sözü saza takdim etmiş bulunuyorum.

Bu kitap yalnız müzikî ile iştigal edecekler için yazılmıştır. Edebiyat ile müzikîyi nefislerinde cem’ etmek arzu ve hevesinde bulunan gençleri hazırlamak için kaleme alınmıştır. Binâenaleyh, kendi şiirlerini yine kendileri besteleyebilecek kudret ve isti’dâdına mâlik gençler de bu kitaptan istifade edebileceklerdir” (Pırnal, 1948, s.a).

Kitapta “Türk Müzikîsi Tarihçesine Dair” başlık altında ise, başta Hitay Türklerinin müzikîsi ile ilgili bilgilerin yanı sıra, Türklerin müzikî tarihine dair kıymetli bilgilere yer verilmektedir. Yine bu bölümde müellif; “*Türk müzikîsinin muazzam bir tarihi*

var, fakat tarihi yok! Birbirine zıt gibi görünen bu sözlerin ikisi de doğrudur. Hakîkaten müsîkîmizin altmış asırlık heybetli bir mazisi varken ondan bahseden bir tarih kitabı mevcut değildir. Yazmaktan daha çok yapan, yapmaktan da az yazan bir milletiz. Başkalarının ciltler dolusu yazılarla tasvîr ettikleri tarihî olaylar, bizde bazen ya tek satıra sığdırılır yahut ona da layık görülmez” diyerek Türklerin tarih yazıcılığına özen göstermemelerinden dolayı müsîkî ile ilgili birçok bilginin günümüze ulaşamadığını ifade etmiştir (Pırnal, 1948, s.c). Ayrıca kütüphanelerde “mecmua-i resâil” adıyla kayıtlı yazma eserlerin, bazen de tercüme-i hâl kitapları ile seyahatnamelerin içerisinde müsîkî tarihimize dair bilgilerin bulunduğunu ve bu bilgilerin tespit edilmesi gerektiğine dair görüşlerini dile getirmiştir (Pırnal, 1948, s.d). Müellifin yine bu bölümde, Osmanlı Dönemi’nde yazılmış en eski müsîkî kitabının II. Murat Dönemi (1421-1451)’nde kaleme alındığı bilgisini verdikten sonra dipnot olarak verdiği bir bilgi de dikkat çekicidir; “*Giriftzen Âsım Bey merhumun oğlu, İstanbul Şehir Meclisi âzâsından İbrahim Sâbir Bey merhum, kendisinde Orhan Gazi zamanına ait bir müsîkî neşriyat kitabının bulunduğunu söylemiş, fakat çok defalar görmek istediğim halde göstermemişti. Son mülakatımızda, kitabı Üniversite Kütüphanesine hediye ettiğini bildirdi ise de mezkûr kütüphanede arattığım halde bulduramadım*” (Pırnal, 1948, s.d). Müellifin bahsettiği bu eser şayet tespit edilebilirse, müsîkî tarihimiz açısından önemli bir gelişme olacaktır.

Makamlar

Pırnal, müsîkî nazariyatına girmeden önce uzunca bir fihrist yaparak eser içerisinde ele aldığı konuları ve bu konuların yer aldığı sayfa numaralarını listelemiştir (Pırnal, 1948, s.k/1-s/2).

Müsîkî nazariyatına, makam başlığı altında öncelikle aralıklar ve bunlarla ilgili çeşitli matematiksel hesaplamalar, koma, bemol, diyez, dizi, durak, güçlü gibi temel müsîkî terimleri açıklandıktan sonra makamın tarifi verilerek başlanmıştır. Pırnal, ana dizi olarak çargâh dizisini benimsemiş, böylece Arel’in çizgisine uygun bir yaklaşım göstermiştir. Müellife göre makam; “*Dizi de veya nağmede seslerin durak ve güçlü ile münasebetlerinden vücuda gelen duruma “makam” denilir. Yani bir durakla bir güçlünün etrafında bunlara bağlı olarak bir araya gelen nağmelerdir*” (Pırnal, 1948, s.7). Bu tarifi ardından, bu bölümde makam geçkisi hakkında tafsilatlı bilgilere yer verilmiştir.

Müellif makamların tarifine geçmeden önce; alfabetik olarak beş yüz elli makamın isminin yer aldığı bir tablo oluşturmuş ve bu tabloda bazı makamların karşısına, o makama terkîb eden kişinin ismini de yazmıştır. (Pırnal, 1948, s.9-23).

Pırnal, makamları basit makamlar, şed makamlar ve mürekkep makamlar diye üçe ayırmıştır. Ona göre basit makam; “*Bir tam dörtlü ile bir tam beşlinin veya bunun aksine bir tam beşli ile bir tam dörtlünün yan yana gelmesinden vücuda gelip, güçlüsü ek yerinde bulunan ve birinci ve dördüncü dereceleri arasında tam dörtlü nisbeti bulunan makamlara denilir*” (Pırnal, 1948, s.25). Basit makamlar verilen listeye göre on üç tanedir (Pırnal, 1948, s.26).

Tablo 1. On Üç Basit Makam

1. Çargâh	2. Bûselik	3. Kürdî	4. Rast	5. Uşşâk
6. Hüseyinî	7. Nevâ	8. Hicâz	9. Hümâyûn	10. Uzzâl
11. Zirgûle	12. Karcigâr	13. Sûzinâk		

Pırnal'ın, sûzinak makamını basit makamlar arasında zikrederek bu hususta Arel'i takip ettiği görülmektedir.

Müellif ardından makam dizilerinde kullanılan altı adet tam beşli ve altı adet tam dördlüyü göstermiştir (Pırnal, 1948, s.27).

Tablo 2. Beşliler

1. Çargâh beşlisi	2. Bûselik beşlisi	3. Kürdî beşlisi
4. Rast beşlisi	5. Hüseyinî beşlisi	6. Hicâz beşlisi

Tablo 3. Dörtlüler

1. Çargâh dördlüsü	2. Bûselik dördlüsü	3. Kürdî dördlüsü
4. Rast dördlüsü	5. Hüseyinî dördlüsü	6. Hicâz dördlüsü

Müellif bu tam beşlilerin ve tam dörtlülerin ardından eksik beşlileri ve eksik dörtlülerini tarif etmiş, sonra da şed makamları açıklamıştır.

Pırnal'a göre şed makamlar; “Bir makamı asıl mevkiinden başka bir yere göçürmek, o makamın şeddini yapmak demektir” (Pırnal, 1948, s.30/1). Mürekkebe makam ise; “Basit makamların evsafını haiz olmayan makamlara “mürekkebe makam” tabir olunur” şeklinde tarif edilerek mürekkebe makamların nasıl oluşturulduğu izah edilmiştir (Pırnal, 1948, s.30/2).

Pırnal, makam tariflerine geçmeden önce “Son Asırlarda Tertip Edilmiş Makamlar” ve “Terkibleri ve Mürekkepleri Malum Olmayan Eski Makamlar” başlıkları altında iki liste daha vermiş ve bu listelerde de birçok makam ismi zikretmiştir (Pırnal, 1948, s.33/1-34/3).

Pırnal, Türk mûsikîsi nazariyatını işlerken, eserin önsözünde de belirttiği üzere, Cumhuriyet dönemi öncesine ait nazari bilgilere “eski ta'rifât” adını vermiş ve bu döneme

ait bilgilerde Hâşim Bey (ö.1868)'in *Mecmûa-i Kârhâ ve Nakşâ ve Şarkıyyât*⁵ adlı eserini referans kabul etmiş, Cumhuriyet sonrasında ise “yeni ve ilmî ta'rifat” diye belirtmiş, bu döneme ait bilgilerde de Hüseyin Saadettin Arel'in *Türk Mûsikîsi Nazariyatı Dersleri* adlı neşriyatını referans aldığı; “...bilhassa makamların tarifinde, ilmî ta'rifât başta gelmek üzere, Hâşim Bey'in ta'rifâtı aynen gösterilmiştir. Zikri geçen ilmî ta'rifâtta; bugün en büyük ve salâhiyattâr mûsikî üstâdı olan Hüseyin Saadettin Arel'in “Türk Mûsikîsi Nazariyatı Dersleri” serisi altındaki neşriyat esas tutulmuştur”⁶ diyerek açıkça ifade etmiştir (Pırnal, 1948, s. b). Eser incelendiğinde de görüleceği gibi, Pırnal bazı makam tariflerinden sonra; “Hâşim Bey de bu makamı şöyle tarif etmiştir...” diyerek, Hâşim Bey'e ait tariflere sıklıkla yer vermiştir.

Makamların Tarifi

Pırnal, makam tariflerini durak perdelerine göre tasnif ederek izah etmiştir ve her perdeden önce o perdede karar veren makamların bir listesini vermiştir. Makam tariflerini ise porte üzerinde göstermeden, makamların seyrine göre izah etmiştir. Örneğin rast makamını; “Basit makamların dördüncüsü olanı, çok eski makamlardan biridir. Rast beşlisinin tiz tarafına bir rast dörtlüsü ilavesiyle meydana gelmiştir. Çıkıcıdır ve mevkii rast, yani kendi perdesidir. Birçok makamların durağı olduğundan, ilk üstatların baş perde tesmiye ettikleri makamdır” şeklinde tarif etmiştir (Pırnal, 1948, s.36).

Durakları kendi perdeleri olan makamlar başlığı altında; çargâh, rast, dügâh, irak, acemaşiran, aşiran, segâh ve yegâh makamları hakkında bilgi verilmiştir.

<i>Büzürk</i>	<i>Bezmitarab</i>	<i>Rasticedîd</i>
<i>Rehâvî</i>	<i>Rastmâhûr</i>	<i>Sûznâk</i>
<i>Rastmâye</i>	<i>Nikrîz</i>	<i>Neveser</i>
<i>Pesendîde</i>	<i>Rastta uşşâk</i>	<i>Selmek</i>
<i>Güldeste</i>	<i>Sazkâr</i>	<i>Sûzi dilâra</i>
<i>Nigâr</i>	<i>Hicâzkâr</i>	<i>Pencgâh</i>
<i>Nihâvendi kebîr</i>	<i>Nihavend</i>	<i>Mâhûr</i>
<i>Tebrîz</i>	<i>Kürdîlihicâzkâr</i>	<i>Hicâzkârıkürdî</i>
<i>Şevkidil</i>	<i>Tarzinevîn</i>	<i>Zâvîl</i>
<i>Zengûleli sûznâk</i>	<i>Zevkidil</i>	

Durakları rast perdeleri olan makamlarla ilgili verilen listede yirmi dokuz makam ismi yazılı olmakla birlikte toplamda otuz bir makam tarif edilmiştir (Pırnal, 1948, s.40-51).

⁵ Hâşim Bey ve adı geçen eserle ilgili Ahmet Gürel Tırışkan tarafından bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır. (Tırışkan, 2000).

⁶ Pırnal, A.g.e. s. B.

Durakları düğâh perdesi olan makamlarla ilgili olarak verilen listede ise yetmiş bir makam yer almaktadır. Ancak müellif burada toplam yetmiş dört makamu tarif etmiştir (Pırnal, 1948, s.52/1-71).

Tablo 5. Durakları Düğâh Olan Makamlar

<i>Acem</i>	<i>Acemkürdî</i>	<i>Arazbâr</i>	<i>Arazbâr bûselik</i>	<i>Vechîşehnâz</i>
<i>Bûselik</i>	<i>Kürdî</i>	<i>Uşşâk</i>	<i>Hüseyinî</i>	<i>Nevâ</i>
<i>Hicâz</i>	<i>Hümâyûn</i>	<i>Uzzâl</i>	<i>Garîbhicâz</i>	<i>Karcıgâr</i>
<i>Zengûle</i>	<i>Hicâzağâzîn</i>	<i>Bayâtî</i>	<i>Bayâtîarabân</i>	<i>Düğâhmâye</i>
<i>Bayâtîarabân bûselik</i>	<i>Arabân</i>	<i>Bayâtîbûselik</i>	<i>Hisârbûselik</i>	<i>Hisâr</i>
<i>Eviçhûzî</i>	<i>Eviçbûselik</i>	<i>Sabâ</i>	<i>Sipihr</i>	<i>Mâhûr bûselik</i>
<i>Kûçek</i>	<i>Hüseyinîsabâ</i>	<i>Muhayyer zengûle</i>	<i>Rastkürdî</i>	<i>Gerdâniye</i>
<i>Gerdâniyebûselik</i>	<i>Hûzî</i>	<i>Gülizâr</i>	<i>İsfahân</i>	<i>İsfahânek cedîd</i>
<i>Nevâbûselik</i>	<i>Şehnâz</i>	<i>Muhayyer</i>	<i>Muhayyer kürdî</i>	<i>Muhayyer bûselik</i>
<i>Kürdîliçargâh</i>	<i>Muhayyer-sünbüle</i>	<i>Nevâkürdî</i>	<i>Nişâburek</i>	<i>Hicâzbûselik</i>
<i>Hüseyinîbûselik</i>	<i>İsfahânek</i>	<i>Acembûselik</i>	<i>Sultânîrâk</i>	<i>Sabâbûselik</i>
<i>Sabâzemzeme</i>	<i>Şehnâzbûselik</i>	<i>Arabânkürdî</i>	<i>Hicâzkâr bûselik</i>	<i>Babatâhir</i>
<i>Tâhir</i>	<i>Hicâzîuşşâk</i>	<i>Tâhîrbûselik</i>	<i>Zevkitarâb</i>	<i>Düğâhta Çargâh</i>
<i>Düğâhbûselik</i>	<i>Sünbüle</i>	<i>Bahrinâzik</i>	<i>Hüseyinîkürdî</i>	<i>Hûzîbûselik</i>

Tablo 6. Durakları Irâk Olan Makamlar⁷

<i>Bestenigâr</i>	<i>Dilkeşhâverân</i>	<i>Evcârâ</i>	<i>Eviç</i>
<i>Ferahnâk</i>	<i>Râhatülervâh</i>	<i>Revnaknü mâ</i>	<i>Rûyûrâk</i>
<i>Muhâlifürâk</i>	<i>Irâkta segâh</i>	<i>Besteisfahân</i>	<i>Irâkta çargâh</i>
<i>Irâkta bûselik</i>	<i>Hüzzâmicedîd</i>	<i>Sultânîrâk</i>	<i>Şehnâzhâverân</i>

⁷ Pırnal, A.g.e, s.72.

Durakları ırak olan makamlarla ilgili olarak ise müellifin verdiği listede on altı makam ismi yer almaktadır. Bu makamlar da verilen sırayla tarif edilmiştir (Pırnal, 1948, s.72-78).

Durakları aşîran olan makamlar listesinde yirmi bir adet makam yer almaktadır. Ancak bu bölümde yirmi iki makam tarifi yapılmıştır (Pırnal, 1948, s.79/1-82/2).

Tablo 7. Durakları Aşîrân Olan Makamlar				
<i>Nühüft</i>	<i>Sabâaşîrân</i>	<i>Şevkitarab</i>	<i>Bûselikaşîrân</i>	<i>Râhatfezâ</i>
<i>Şevkitarab</i>	<i>Ruhnüvâz</i>	<i>Uşşâkefzâ</i>	<i>Süzidil</i>	<i>Zîrefkend</i>
<i>Hicâzeyn</i>	<i>Hisâraşîrân</i>	<i>Hûzîaşîrân</i>	<i>Aşîrânda çargâh</i>	<i>Aşîrânda gerdâniye</i>
<i>Aşîrânda hüseynî</i>	<i>Aşîrânda muhayyer</i>	<i>Aşîrânda uşşâk</i>	<i>Aşîrânda bayâtî</i>	<i>Aşîrânda mâye</i>
<i>Aşîrânda zenzeme</i>				

Durakları acemaşîran perdesi olan makamlar ise verilen listede olduğu gibi altı adettir ve müellif bunları da sırasıyla tarif etmiştir (Pırnal, 1948, s.83/1-84/2).

Tablo 8. Durakları Acemaşîrân Olan Makamlar		
<i>Şevkitarab</i>	<i>Şevkefzâ</i>	<i>Şevkâra</i>
<i>Rengidil</i>	<i>Tarzicedîd</i>	<i>Acemaşîrânda bûselik</i>

Pırnal, daha sonra beş adet durakları segâh ve yirmi bir adet de durakları yegâh olan makamları içeren bir fihrist vermiştir (Pırnal, 1948, s.86/1). Ardından burada adı geçen makamları da sırasıyla tarif etmiştir (Pırnal, 1948, s.86/2-91/2).

Tablo 9. Durakları Segâh Olan Makamlar		
<i>Hüzzâm</i>	<i>Müsteâr</i>	<i>Segâhmâye</i>
<i>Geveşt</i>	<i>Vechiarazbâr</i>	

Müellif durak perdelerine göre yaptığı bu tasnifin sonunda “Muhtelif Perdelerde Karar Veren Makamlar” başlığı ile yine yirmi beş makamın yer aldığı bir liste vermiştir (Pırnal, 1948, s.92). Ardından da bu listedeki makamları sırasıyla tarif etmiştir (Pırnal, 1948, s.93/1-93/7).

Tablo 10. Durakları Yegâh Olan Makamlar		
<i>Ferahfezâ</i>	<i>Şerefnümâ</i>	<i>Şivenümâ</i>
<i>Lâlegül</i>	<i>Sultânîsegâh</i>	<i>Ferahnümâ</i>
<i>Goncairanâ</i>	<i>Anbereşân</i>	<i>Sultânîcedîd</i>
<i>Sultnâniyegâh</i>	<i>Şedarabân</i>	<i>Bendihisâr</i>
<i>Dilkeşîde</i>	<i>Yegâhı acem</i>	<i>Yegâhta çargâh</i>
<i>Yegâhta hicâz</i>	<i>Yegâhta muhayyer</i>	<i>Yegâhta Hüseyinî</i>
<i>Yegâhta nikriz</i>	<i>Yegâhta rast</i>	<i>Yegâhta uşşâk</i>

Tablo 11. Muhtelif Perdelerde Karar Kılan Makamlar			
<i>Nîmhicâzda çargâh</i>	<i>Nîmhicâzda bûselik</i>	<i>Geveşte çargâh</i>	<i>Hisârda bûselik</i>
<i>Güldeste</i>	<i>Geveşte bûselik</i>	<i>Mâhûrhân</i>	<i>Nigâr</i>
<i>Kürdîde çargâh</i>	<i>Kürdîde bûselik</i>	<i>Kürdîliçargâh</i>	<i>Nîmhisârda çargâh</i>
<i>Nîmhisârda kürdî</i>	<i>Nîmhisârda bûselik</i>	<i>Bûselikte çargâh</i>	<i>Sultânînevâ</i>
<i>Bûselikte bûselik</i>	<i>Nîmzengûlede çargâh</i>	<i>Nişâbûr</i>	<i>Hicâzda bûselik</i>
<i>Nîmzengûlede bûselik</i>	<i>Çargâhta rast</i>	<i>Heftgâh</i>	<i>Çargâhta bûselik</i>
<i>Dik kürdîde bûselik</i>			

Perdeler Arasındaki Münasebetler

Pırnal, makam tariflerinin ardından “Perdeler Arasındaki Münasebet” başlığı altında, ahenk açısından birbirine uygun olan makamların arasında nasıl geçiş yapılması gerektiğine dair görüşlerini Haşim Bey’den iktibasta bulunarak Abdülbaki Nasır Dede’nin hüseyinî makamında tertip etmiş olduğu “Name-i Gül Gülbân” isimli taksimini örnek göstererek aktarmıştır (Pırnal, 1948, s. 94/1).

Müziğin Gök Cisimleri ve Burçlarla İlişkisi

Türk Müsikîsi ve İlmi Nücûm

Müellifin kitabında, XX. yüzyılda ön plana çıkan ilmi anlayışla birlikte terkedilmeye başlanan makamlarla burçlar arasındaki ilişki, burçların insanlar üzerindeki etkileri, makamların insan ruhu üzerine tesirleri, ilm-i nücûm ve müsikî münasebetleri gibi edvar kitaplarında sıkça rastladığımız görüşlere yer vermiştir. Bu görüşlerinde de Hızır bin Abdullah'ın *Kitabü'l-Edvâr*⁸ından istifade ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim “İlm-i Nücûm ve Türk Müsikîsi” başlığı altında konuya girmezden evvel Hızır bin Abdullah'ın *Kitabü'l-Edvar*'ının bir tanıtımını yaptıktan sonra konuyu ele almıştır (Pırnal, 1948, s. 96/1). Pırnal'ın, bu bölümde verdiği bilgilere dayanarak İslam dünyasında başta Kindî ve İhvan-ı Safa'nın temsilcisi olduğu, gök cisimleri ile müzikal sesler arasında bir münasebet bulunduğunu kabul eden Pisagorcu felsefeyi benimsediği ve bu yönüyle de Anadolu okulunun izinden gittiği söylenebilir.⁹

Pırnal, eserinde on iki ana makamı on iki burca göre tasnif etmiş, yedi yıldızla yedi makamı ve dört unsura da dört makamı nispet etmiştir (Pırnal, 1948, s. 95).

Tablo 12. On iki Burca Nisbet Olunan Makamlar

Makam	Yıldız	Makam	Yıldız
1. Rast:	Hamel- Kuzu	2. Irâk:	Sevr- Öküz
3. İsfahân:	Cevzâ- İkiz	4. Zîrefkend:	Seratân- Yengeç
5. Büzürk:	Esed- Arslan	6. Zirgüle:	Sünbüle- Başak
7. Rehâvî:	Mîzân- Terazi	8. Hüseyinî:	Akreb- Akreb
9. Hicâz:	Kavs- Yay	10. Bûselik:	Cudî- Oğlak
11. Nevâ:	Delv- Kovâ	12. Uşşâk:	Hût- Balık

Tablo 13. Yedi Yıldızla Nispet Olunan Makamlar

Makam	Yıldız	Makam	Yıldız
1. Geveşt:	Zuhal	2. Şehnâz:	Müşteri
3. Selmek:	Merih	4. Mâye:	Şems
5. Nevrûz:	Zühre	6. Gerdâniye:	Utarid
7. Hisâr:	Kamer		

⁸Hızır bin Abdullah'ın *Kitabü'l-Edvâr*'ı ile ilgili Bkz. (Özçimi, 1989). Ayrıca bkz. (Çelik, 2001).

⁹Gök cisimleri ile müzikal sesler arasında bir münasebet olduğunu savunan Pisagorcu Felsefe ile bu düşüncenin İslam dünyasındaki ilk temsilcileri olan Kindî ve İhvan-ı Safa'nın konu ile ilgili görüşleri için bkz. (Turabi, 1996); (Turabi, 2006).

Pırnal'ın makamlarla ilgili bölümde Arel'i takip ederek on üç ana makamdan bahsetmesine rağmen bu bölümde on iki burçla on iki ana makam arasındaki ilişkiden bahsederek kendi içerisinde bir çelişkiye düştüğü söylenebilir.

Ayrıca müellif, bu bölümde edvar kitaplarında kullanılan aksine yedi yıldız nispet olunan yedi avazeyi ve dört unsura nispet olunan dört şubeyi makam olarak adlandırmıştır.¹⁰ Kitabında; “Eskiler on iki burca nispet olunanlara makam, yedi yıldız nispet olunanlara âvâze, dört unsura nispet olunanlara şûbe tabir ederlermiş” diyerek (Pırnal, 1948, s.95/1), eskilerin bunlara avaze ve şube dediklerini belirtmişse de kendisinin niçin makam tabirini kullandığını izah etmemiştir. Muhtemelen XX. yüzyılda bu kavramların kullanımı terkedildiği için bunlar makam olarak adlandırılmıştır.

Batı Müziği ve İlm-i Nücûm

Tablo 14. Dört Unsura Nisbet Olunan Makamlar			
<i>Eskilere Göre</i>	<i>Yenilere Göre</i>	<i>Unsur</i>	<i>Burç</i>
1. Yegâh	1. Yegâh	Nâr (Ateş)	Hamel Burcu
2. Dügâh	2. Aşîrân	Turâb (Toprak)	Seratân Burcu
3. Segâh	3. Irâk:	Hava	Mizân Burcu
4. Çargâh	4. Rast	Mâ (Su)	Cudî Burcu

Pırnal'ın eserinde “Garb Mûsikîsi ve İlm-i Nücûm” başlığı altında, Batı müziği ile ilm-i nücûm arasındaki münasebetlerin ele alınması da dikkat çekicidir. Pırnal'a göre Batı müziğinde bir sekizlinin ihtiva ettiği on iki notadan yedisi (si, la, sol, fa, mi, re, do) tam ve geriye kalan beşi (mi bemol, sol bemol, la bemol, si bemol, re bemol) yarım sestir ve müellif bu on iki ses ile aylar arasında bir ilişki kurmuştur (Pırnal, 1948, s. 96/5).

Tablo 15. Batı Müziğinde On İki Sesin Aylara Göre Tasnifi					
<i>Ocak</i>	<i>31 Gün</i>	<i>Si</i>	<i>Temmuz</i>	<i>31 gün</i>	<i>Fa</i>
<i>Şubat</i>	<i>28 Gün</i>	<i>Si bemol</i>	<i>Ağustos</i>	<i>31 Gün</i>	<i>Mi</i>
<i>Mart</i>	<i>31 Gün</i>	<i>La</i>	<i>Eylül</i>	<i>30 Gün</i>	<i>Mi bemol</i>
<i>Nisan</i>	<i>30 Gün</i>	<i>La bemol</i>	<i>Ekim</i>	<i>31 Gün</i>	<i>Re</i>
<i>Mayıs</i>	<i>31 Gün</i>	<i>Sol</i>	<i>Kasım</i>	<i>30 Gün</i>	<i>Re bemol</i>
<i>Haziran</i>	<i>30 Gün</i>	<i>Sol bemol</i>	<i>Aralık</i>	<i>31 Gün</i>	<i>Do</i>

On iki aydan yedisi (Ocak, Mart, Temmuz, Ağustos, Ekim, Aralık) uzun ve beşi (Şubat, Nisan, Haziran, Eylül, Kasım) kısadır. Uzun aylar sekizlinin

¹⁰ Türk mûsikîsinde âvaze ve şûbe kavramları ile ilgili bkz. (Öztürk, (2014).

içindeki tam seslere ve kısa aylar da yarım seslere tesadüf etmektedir. Bu bölümde müneccimlerce mevcudiyeti kabul olunan on iki burcun hangi notalara tekabül ettiği de gösterilmiştir (Pırnal, 1948, s.96/5).

<i>Si Bemol</i>	<i>Delv</i>	42	<i>Si</i>	<i>Hut</i>	45
<i>La Bemol</i>	<i>Kavs</i>	38	<i>La</i>	<i>Cudi</i>	40
<i>Sol Bemol</i>	<i>Mizan</i>	34	<i>Sol</i>	<i>Akrep</i>	36
<i>Mi</i>	<i>Esed</i>	30	<i>Fa</i>	<i>Sünbüle</i>	32
<i>Re</i>	<i>Cevza</i>	28	<i>Mi Bemol</i>	<i>Seratan</i>	29
<i>Do</i>	<i>Hamel</i>	24	<i>Re</i>	<i>Sevr</i>	26

Türk MüsİKİsİ Edvar ve Risaleleri

Pırnal'ın eserinde ele aldığı başka bir önemli husus da, Türk müsİKİsİ ile ilgili Osmanlı döneminde yazılmış edvar ve risaleler ile yine müsİKİ ile ilgili yayınlanmış mecmuaların bir listesinin verilmiş olmasıdır (Pırnal, 1948, s.97/2-98). Pırnal'ın verdiği listede yirmi iki adet edvar ve risale müellifleri ile birlikte, müellifleri bilinmeyenler ise “Anonim” diye gösterilmiştir. Ayca burada *MüsİKİ Mecmuası*'nın o dönemde yayınlanmış cilt ve sayıları hakkında da bilgi verilmiştir.

Türk Müziği ile Batı Müziği Seslerinin Mukayesesi ve Ses Perdeleri

Kitapta görülen bir başka husus da, Batı müziği ile Türk müziği seslerinin mukayesesinin yer aldığı bir çizelgeye yer verilmesidir. Bu çizelgede mukayese, seslerin “sent” değerlerine göre yapılmıştır (Pırnal, 1948, s.99). Müellifin yaptığı hesaplama göre bir sekizli 1200 sente bölündüğünde; bir koma 23, eksik bakiye 67, bakiye 90, küçük mücenneb 113, büyük mücenneb 180, tanini 204, tam dörtlü 498, tam beşli ise 702 sent olmaktadır. Dolayısıyla Pırnal, Türk müsİKİsİnde “Tamperaman” dizisiyle çalınıp okunması halinde ortaya çıkacak sent farkından dolayı seslerin değişikliğe uğrayacağını, bilhassa segâh, ırâk, eviç, dik hisâr vesaire gibi Batı müziğinde mukabili olmayan perdeler araya karışırsa, değişikliğin de daha fazla artacağını dile getirmiştir (Pırnal, 1948, s.100). Böylece müellifin Türk müziğinin batı müziği dizisiyle icra edilmesine ciddi bir eleştiri getirdiği anlaşılmaktadır.

Bu mukayesenin ardından Pırnal, Türk müsİKİsİnde ses perdelerini göstermiş ve yirmi dört sesin kedi yanındaki sesle oluşturduğu aralıkların listesini vermiştir (Pırnal, 1948, s.101-103). Ardından da ahenk (akort) konusunu ele almış ve Batı müziği bestekârlarından; Theodore Doboıs, Camille Saint-Saëns ve Mustafa Safvet Bey'in kısa biyografilerine yer vererek Türk müsİKİsİnde “usûl” konusuna geçmiştir.

Usûl Konusu

Pırnal, Hüseyin Saadettin Arel'e atıf yaparak usûlü; “*Muayyen düzümlerden yapılarak kalıp halinde tespit edilmiş ölçülere usûl derler*” şeklinde tarif etmiş (Pırnal, 1948, s. 107) ve usûl konusunu anlayabilmek için öncelikle “düzüm”ü bilmek gerektiğini ifade ederek bu konuyu etraflıca anlatmıştır. Yine usûl vurma ile ilgili “düm, tek, teke, tekâ, tekkâ, tahek” kelimelerinin temsil ettiği zamanları gösterdikten sonra usûllerin mertebeleri, velvele, usûl geçkisi gibi terimleri anlatmıştır. Müellif usûl tariflerine geçmeden evvel usûlleri yaygın olduğu şekliyle basit ve bileşik usûl olarak ayırmış, usûl tarifi yaparken de küçük ve büyük usûller olmak üzere tasnif etmiştir. Ona göre; basit usûl, iki veya üç zamanlı usûller, mürekkeb usûller ise; basit usûllerin dışında kalan tüm usûllerdir (Pırnal, 1948, s. 112). Pırnal usûlleri tarif ederken yine porte üzerinde göstermeden usûllerin zaman ve darp sayılarının yanında, mertebelerini de rakamlarla göstermiştir.

Kitapta, küçük usûller iki ila on beş zamanlı arasındaki usûller olarak gösterilmiş ve bu usûller tarif edilmeden önce kırk bir küçük usûlün yer aldığı bir liste verilmiştir (Pırnal, 1948, s. 111).

Tablo 17. Küçük Usûller Listesi

<i>Nîm Sofyân</i>	<i>Semâî</i>	<i>Sofyân</i>	<i>Türk Aksağı</i>	<i>Yürük Semâî</i>	<i>Sengin Semâî</i>
<i>Devr-i Hindî</i>	<i>Devr-i Tûran</i>	<i>Düyek</i>	<i>Müsemmen</i>	<i>Aksak</i>	<i>Çifte Sofyân</i>
<i>Ayin</i>	<i>Ağırlama</i>	<i>Orta Aksak</i>	<i>Eyfer</i>	<i>Raks Aksağı</i>	<i>Bektâşî Raksı</i>
<i>Oynak</i>	<i>Aksak Semâî</i>	<i>Curcuna</i>	<i>Ağır Semâî Eyferi</i>	<i>Lenk Fahte</i>	<i>Cengiharbî</i>
<i>Tek Vuruş</i>	<i>Mandıra</i>	<i>Zafer</i>	<i>Frenkçin</i>	<i>Nîm Çenber</i>	<i>İkiz Aksak</i>
<i>Ağır Semâî</i>	<i>Şarkı Devr-i Revânî</i>	<i>Bektâşî Devr-i Revânî</i>	<i>Nîm Evsat</i>	<i>Bektâşî Reksânî</i>	<i>Raksân</i>
<i>Devr-i Revân</i>	<i>Sengin Devrî Hindî</i>	<i>Katikofti</i>			

Ancak bu usûllerden otuz iki tanesi izah edildikten sonra “Küçük Usûlleri Bir Arada Gösteren Cetvel” verilmiştir (Pırnal, 1948, s. 129).

Pırnal, büyük usûllerle ilgili olarak da, otuz büyük usûlün yer aldığı listenin ardından büyük usûlün tarifini vermiştir (Pırnal, 1948, s. 131/1). Ona göre büyük usûl; on

altı ila yüz yirmi zamanlı arasındaki usûllerdir (Pırnal, 1948, s.131/2). Bu tanıma uyan yirmi altı büyük usûl tarif edilerek toplam elli sekiz usûl tarifi ile konu tamamlanmıştır.

Tablo 18. Büyük Usûller Listesi					
<i>Bereşşân</i>	<i>Çifte Düyek</i>	<i>Çebner</i>	<i>Nîm Çenber</i>	<i>Darb-ı Fetih</i>	<i>Darb-ı Hüner</i>
<i>Darb-ı Türkî</i>	<i>Devr-i Kebîr</i>	<i>Durâk Eyferi</i>	<i>Evsat</i>	<i>Fâhte</i>	<i>Fer'</i>
<i>Freng-i Fer'</i>	<i>Hafîf</i>	<i>Hezec</i>	<i>Muhammes</i>	<i>Hâvî</i>	<i>Nîm Bereşşân</i>
<i>Nîm Devir</i>	<i>Nîm Hafîf</i>	<i>Nîm Sakîl</i>	<i>Nîm Zencîr</i>	<i>Remel</i>	<i>Bektâşî Raksı</i>
<i>Sakîl</i>	<i>Zencîr</i>	<i>Çâr Usûlü</i>	<i>Şirîn</i>	<i>Darbeyn</i>	<i>Darbeyn Usûlleri</i>

Mûsikî Terimleri

Kitabın bu bölümünde, her hangi bir başlık konulmadan, Latin harflerine göre alfabetik olarak Türkçe, Arapça, Farsça ve Batı dillerinde birçok mûsikî teriminin açıklandığı kapsamlı bir müzik terimleri sözlüğü yer almaktadır. Bu sözlük bölümünün öncesinde de müellif yine tarif edeceği terimleri ve bu terimlerin sayfa numaralarını gösteren bir fihris eklemiştir (Pırnal, 1948, s. 148-156). Bu bölümde beş yüzün üzerinde mûsikî terimi yer almaktadır. Kitap, XX. yüzyılda yazılmış ilk terimler sözlüğü çalışmalarından birisini içermesi dolayısıyla dikkat çekicidir. Bu bölümde, müzik terimlerinin yanı sıra bestelenmiş marşlar ve gazeller listesine de yer verildiği görülmektedir. Kitap, müzik terimlerinin açıklanmasının ardından dini mûsikî formları hakkında bilgiler verilerek ve mûsikî ile ilgili bazı anekdotlar aktararak tamamlanmıştır.

SONUÇ

Mûsikî nazariyatı üzerine yapılan çalışmaların mûsikî ilminin hem icrâsında hem de eğitim- öğretim alanında çok önemli bir yeri olduğu kanaatindeyiz. Bu sebeple, çalışmamızda Cumhuriyet döneminin ilk çeyreğinde yapılan Türk Mûsikîsi nazariyatı çalışmalarından birisi olarak, 1948 yılında Tevfik Rızâ Pırnal'ın Osmanlı Türkçesiyle kaleme almış olduğu *Söz ve Sâz* adı altında dört kitaptan meydana gelen yazma eserinin birinci kitabı olan *Türk Mûsikîsi Nazariyatı*'nı tanıtmaya çalıştık.

Makalede ele alınan nazariyat kitabında, bugün kullanmakta olduğumuz “Arel-Ezgi” sistemi kullanılmış, ancak makam tariflerinde bilhassa Hâşim Bey'in tarifleri referans alınmıştır. Kitap incelendiğinde, sesin fiziksel analizinden, aralıkların nasıl meydana geldiğine, çeşnilerden ana dizi ve dizilere; basit makamlardan, şed ve mürekkeb makamlara, günümüzde kullanılmayan makamlardan, perdeler arasındaki münasebetlere,

makam tariflerinden mûsiki ile ilgili terimlerin izahına, küçük usûllerden büyük usullere kadar nazariyatla ilgili hemen hemen her konuya değinilmiştir. Ayrıca kitapta eski edvar kitaplarında sıkça karşılaşılan, ancak XX. yüzyılda yazılan diğer nazariyat eserlerinde yer almayan burçlarla mûsikî arasındaki ilişki, mûsikî ile tedavi, yıldız ilimleri ve mûsikî arasındaki ilişki gibi konulara değinilmiş ve bu yönüyle eserde musiki nazariyatına dair eski ve yeni anlayış bir arada işlenmiştir. Yine eserde Türk mûsikîsi ses sistemi ile Batı mûsikîsi ses sistemi mukayese edilmiş ve bu mukayese neticesinde Türk mûsikîsinin Batı mûsikîsi aralıkları ile seslendirilmesi durumunda ortaya çıkan problemlere de değinilmiştir.

Kitabı XX. yüzyılda kaleme alınan nazariyat çalışmalarından ayıran önemli yönlerden birisi de, içerisinde Türkçe, Arapça, Farsça ve çeşitli Batı dillerinde beş yüzden fazla mûsikî terimini içeren bir mûsikî terimler sözlüğü yer almasıdır. Yine kitabın sonunda mûsikî ile ilgili bazı anekdotların aktarılması da eserin bir başka özelliğidir.

Yakın dönemde kaleme alınmasına rağmen mûsikî çevrelerince hem eserin hem de müellifinin bilinmemesi dikkat çekicidir. Bu sebeple kitabın tanıtılması noktasında bu makalenin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

Ateş, A. (2012). *Tevfik Rıza Yenel'in Söz ve Saz isimli Yazma Müzik Eserinin 3. Kitabı Olan Güfteler Bölümünün Günümüz Türkçesine Çevirisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Cumhuriyet Gazetesi, 22 Ocak 1951.

Cumhuriyet Gazetesi, 26 Nisan 1961.

Çelik, B. B. (2001). *Hızır bin Abdullah'ın Kitabü'l-Edvar'ı ve Makamların İncelenmesi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi.

Demirtaş, U. (1993). *Arel-Ezgi-Uzdilek Ses Sistemi ile Abdülkadir Töre Ses Sisteminin Karşılaştırılması*. İzmir: Ege Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Erguner, S. (1997). *Rauf Yekta Bey'in Mûsikî Üzerindeki Çalışmaları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi.

Milliyet Gazetesi, 26 Şubat 2000.

Özcan, N. (2007). Abdülkadir Töre. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Cilt XXXIII, s. 574-580). içinde Türkiye Diyanet Vakfı.

Özcan, N. (2012). Osmanlılar (Mûsikî). *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Cilt XLI, s. 278-279). içinde Türkiye Diyanet Vakfı.

- Özcan, N., & Çetinkaya, Y. Mûsikî. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Cilt XXXI, s.257-261). içinde Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özçimi, M. S. (1989). *Hızır Bin Abdullah ve Kitabü'l-Edvar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi S.B.E. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Öztürk, O.M. (2014). Makam, Avaze, Şube ve Terkîb “Kürelerin Uyumu/Mûsikîsi” Anlayışının Temsili. *Rast Müzikoloji Dergisi, II (1)*, 1-49.
- Pırnal, T. R. (1948). *Söz ve Saz I. Kitap: Türk Mûsikîsi Nazariyatı*, Osman Nuri Özpekel Özel Arşivi.
- Sevinç, M. (2013). *Tevfik Rıza'nın Söz ve Saz adlı yazma eserinin I. Kitabı olan Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri Bölümünün Günümüz Türkçesine Çevirimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tıraşcı, M. (2017). *Türk Mûsikîsi Nazariyatı Tarihi*, İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Tırışkan, A. G. (2000). *Haşım Bey'in Edvarı*, İstanbul: İTÜ SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Turabi, A. H. (1996). *El- Kindî'nin Mûsikî Risâleleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Turabi, A. H. (2006). Klasik İslam Düşüncesinde Mûsikî Tasavvuru. *Sanat ve Klasik* (s. 99-198). içinde. İstanbul: Klasik Yayınları.